

Konwencja o Prawach Dziecka - najważniejsze pojęcia

Konwencja o Prawach Dziecka stanowi zgodnie z art. 91 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej część krajowego porządku prawnego i jest bezpośrednio stosowana po ratyfikowaniu jej przez Sejm i ogłoszeniu w Dzienniku Ustaw w 1991 roku. Ratyfikując Konwencję nasze państwo zobowiązało się do jej przestrzegania, do wcielenia w życie jej postanowień, do upowszechniania zawartych w niej praw zarówno wśród osób dorosłych, jak dzieci i młodzieży.

Z punktu widzenia prawidłowego zrozumienia i określenia praw dziecka i ucznia w statucie szkoły/placówki warto bliżej poznać najważniejsze pojęcia obecne w Konwencji i w prawie krajowym, o czym dalej.

Pojęcie dziecka

Konwencja o Prawach Dziecka będąca aktem prawa międzynarodowego o zasięgu uniwersalnym uświadomiła światu ludzi dorosłych, ludziom profesjonalnie zajmującym się dziećmi, a także samym rodzicom, że dziecko, jako jednostka ludzka, ma prawa, jakie przysługują każdemu człowiekowi, chociaż ich zakres i sposób realizacji zależy od stopnia rozwoju dziecka. Z punktu widzenia praw człowieka wiek nie może być uznany za kryterium pozwalające na dyskryminację w korzystaniu z podstawowych praw i wolności.

Termin dziecko jest kojarzony zarówno z pewnym okresem życia człowieka, jak i ze stanem niedojrzałości fizycznej i psychicznej. W obu przypadkach chodzi o osobę, która z powodu wieku nie osiągnęła jeszcze samodzielności, a według preambuły do Konwencji o Prawach Dziecka - z uwagi na swoją niedojrzałość fizyczną i umysłową - wymaga szczególnej opieki i troski, w tym właściwej ochrony prawnej zarówno przed, jak i po urodzeniu. Do tej opieki zobowiązana jest zarówno rodzina, jak i państwo, które w swoim ustawodawstwie ten stan rzeczy potwierdza.

Sprawą bardzo istotną jest odpowiedź na pytanie komu przysługują prawa wyrażone w Konwencji, jak długo uznaje się człowieka za osobę niedojrzałą i wymagającą ochrony należącej dziecku, kogo traktuje się jako dziecko? Definicja wyrażona w art. 1 wskazuje, że dziecko oznacza każdą istotę ludzką w wieku poniżej osiemnastu lat chyba, że na mocy prawa krajowego uzyskało ono wcześniej pełnoletność (w Polsce małaletnia kobieta, która zawarze związek małżeński jest osobą dorosłą).

W związku z powyższym przy analizie praw dziecka zawartych w Konwencji o Prawach Dziecka należy mieć na względzie kryterium małaletności, a więc dzieci do ukończenia 18 roku życia.

Podmiotowość dziecka

Po uchwaleniu Konwencji o Prawach Dziecka szczególnie silnie akcentowano fakt, że wreszcie wyraźnie uznaje się dziecko nie za obiekt w rękach rodziców, nauczycieli, organów publicznych, instytucji, lecz za odrębny podmiot w grupie rodzinnej i w innych grupach społecznych. Podmiotowość dziecka opiera się na uznaniu, że jest ono osobą. Dla

podkreślenia podmiotowości dziecka, jako osoby, Konwencja przyznaje mu określone prawa wynikające z całokształtu praw człowieka i obywatela, gwarantuje poszanowanie jego tożsamości i godności niezależnie od wieku i stopnia rozwoju. Na podmiotowość dziecka wskazują w pierwszym rzędzie przepisy Konwencji mówiące o obowiązku sporządzenia natychmiast po narodzinach aktu urodzenia dziecka, otrzymania nazwiska i nabycia obywatelstwa. Chodzi tu o ustalenie tożsamości i indywidualności dziecka, jako osoby, jego stanu cywilnego oraz jego przynależności państwowej.

Respektowaniu podmiotowości dziecka służy także prawo dziecka do wysłuchania go w sprawie jego dotyczącej, jeżeli jest ono zdolne z rozeznanem wyrazić swoje stanowisko oraz prawo do szacunku i ochrony godności osobistej dziecka. Podmiotowość dziecka istnieje od samego początku. Zmienia się tylko rola rodziców i innych osób uprawnionych do pieczy nad dzieckiem - od przeważająco opiekuńczej, poprzez stopniowe ograniczanie ingerencji rodziców i innych osób w sferę spraw dziecka, aż po przygotowanie go do samodzielności.

Rodzice i inni uprawnieni do sprawowania pieczy nad dzieckiem kierują osobą dziecka, a nie jakąś żywą rzeczą. Konwencja tę właśnie dyrektywę postępowania względem dziecka szczególnie akcentuje i wyraża go w postulatcie przestrzegania dobra dziecka.

Dobro dziecka

Pojęcie dobra dziecka stanowi podstawę wszystkich przepisów Konwencji o Prawach Dziecka. Jest instrumentem wykładni zarówno norm zawartych w Konwencji, jak i prawa krajowego. Jest również dyrektywą stosowania prawa i kryterium oceny przy podejmowaniu decyzji w sprawach dziecka, co oznacza, że dobro dziecka powinno być brane pod uwagę podczas stosowania każdego przepisu prawa mającego związek z sytuacją dziecka, jako dobro nadrzędne - art. 3 Konwencji zwiera wyraźny nakaz takiego postępowania.

Konwencja traktuje dobro dziecka, jako wartość nadrzędną wymagającą preferencyjnego traktowania w porównaniu z innymi interesami osób fizycznych i prawnych. Nie zawiera porównania lub odniesienia do interesu państwa, lub interesu społecznego, co świadczy o bezwzględnej preferencji. Priorytet dobra dziecka jest podkreślany dodatkowymi terminami - najlepsze zabezpieczenie interesów dziecka, najlepiej pojęte interesy dziecka, nadrzędny interes dziecka. Podkreślono w ten sposób specyficzny charakter dziecięcych praw, których realizacja zależy w dużej mierze od dorosłych.

W Konwencji o Prawach Dziecka nie ma definicji dobra dziecka chociaż dokument określa w pewnym stopniu zakres tego pojęcia wymieniając takie elementy jak opieka, troska i ochrona. Polski system prawny także nie zawiera ustawowej definicji pojęcia dobra dziecka, natomiast w polskiej doktrynie prawniczej podejmowano nieliczne próby skonstruowania definicji dobra dziecka. Według S. Kołodziejewskiego dobro dziecka należy ujmować jako "zespół wartości, zarówno duchowych, jak i materialnych, jakie konieczne są do prawidłowego:

- a. rozwoju fizycznego dziecka,
- b. rozwoju duchowego dziecka, i to w jego aspekcie zarówno intelektualnym, jak i moralnym,
- c. należytego przygotowania go do pracy dla dobra społeczeństwa".

Według J. Kosika "zasada dobra dziecka, już ze względu na właściwy jej sens przyświecać musi nie tylko przepisom, w których ją uwypuklono osobnym wyrażeniem, lecz i innym przepisom odnoszącym się do dzieci". Ogólna zasada dobra dziecka odnosi się więc do wszystkich przepisów regulujących sytuację dzieci i ma największe znaczenie przy stosowaniu tych, które nie zawierają określenia - dobro dziecka. Należy podkreślić, że dyrektywa uwzględniania dobra dziecka nie może się stać instrumentem/narzędziem manipulacji uzasadniającym błędne rozstrzygnięcia w sprawach dzieci. Zgodnie z ustawą o systemie oświaty "Nauczyciel w swoich działaniach dydaktycznych, wychowawczych i opiekuńczych ma obowiązek kierowania się dobrem uczniów" Zasada dobra dziecka oznacza, że to jego interes rozstrzyga przede wszystkim o tym, w jaki sposób rodzice, nauczyciele i wychowawcy powinni wykonywać swe obowiązki względem dzieci.

Władza rodzicielska

Dziecko, ze względu na niedojrzałość fizyczną i psychiczną potrzebuje szczególnej ochrony i troski ze strony ludzi dorosłych. Potrzeba ta dotyczy zarówno ochrony interesów dziecka w obrocie prawnym, jak też dbałości o jego rozwój fizyczny i duchowy. W rezultacie naturalnej więzi dziecka z rodziną funkcje te spełniają rodzice. Dla wykonania tych funkcji ustawodawca przyznaje rodzicom określone uprawnienia, nakłada obowiązki, wyznacza cele i tym samym normuje stosunek prawny między rodzicami a dzieckiem, który od dawna nazywany był władzą rodzicielską. Dziecko pozostaje pod władzą rodzicielską aż do osiągnięcia wieku pełnoletności tj. do ukończenia osiemnastu lat.

Mimo krytyki jakiej poddano termin władza rodzicielska pozostał on w kodeksie rodzinnym i opiekuńczym niezmienny. Istnieje on bowiem od dawna w świadomości społecznej i ma ustalone znaczenie, chociaż nie tożsame z tradycyjnym sensem pojęcia władzy.

W kodeksie rodzinnym i opiekuńczym nie ma definicji władzy rodzicielskiej. W nauce prawa określa się ją jako całokształt uprawnień i obowiązków rodziców względem małoletniego dziecka w celu zapewnienia pieczy nad:

- osobą dziecka, które ze względu na swoją niedojrzałość fizyczną i psychiczną wymaga stałej troski o jego prawidłowy, wszechstronny rozwój, bezpieczeństwo, integralność osobową i zapewnienie korzystnego statusu prawnego,
- pieczy nad majątkiem dziecka .

Tę pieczę realizują rodzice, którzy mają prawo i obowiązek dziecko wychowywać, kierować nim, troszczyć się o jego rozwój fizyczny i

duchowy z myślą o jego przyszłej samodzielności życiowej. Uprawnienia rodzicielskie względem dziecka wyprzedzają kompetencje wszelkich innych osób, instytucji lub organów publicznych. Państwo może ingerować w sprawowanie władzy rodzicielskiej wówczas, gdy jej wykonywanie zagraża dobru dziecka. Zgodnie z polskim prawodawstwem ingerencję podejmuje z urzędu lub na wniosek niezawisły organ sądowy tj. sąd rodzinny. W Polsce, podobnie jak w innych państwach europejskich, ustawodawca nakłada na dziecko obowiązek posłuszeństwa rodzicom sprawującym nad nim władzę rodzicielską. Nie jest to tylko element tradycyjnej obyczajowości rodzinnej, ale konieczna przesłanka dla umożliwienia rodzicom skutecznego sprawowania władzy rodzicielskiej. Obowiązek posłuszeństwa nie dotyczy tych kwestii, które ustawodawca pozostawił decyzji dziecka, które ukończyło 13 lat: zmiana nazwiska, imienia, zgoda na pobranie krwi w celach dowodowych i zgoda na przysposobienie. Współcześnie podstawową zasadę w relacji rodzice - dziecko w zakresie władzy rodzicielskiej wyznacza nie interes rodziców, lecz dobro dziecka.

Literatura:

- T.Smyczyński, Konwencja o prawach dziecka, Poznań 1999.
- T.Smyczyński, Prawo rodzinne i opiekuńcze, Warszawa 2003.